

Waar gaan de roofvogels in de winter naartoe?

Echte trekvogels

De roofvogels van Nederland trekken lang niet allemaal in de herfst naar het zuiden. Eigenlijk doen alleen wespendif, bruine kiekendif, grauwe kiekendif en boomvalk dat. Die vliegen naar Afrika.

De wespendif eet wespenlarven (alleen in de zomer beschikbaar), en moet dus wel vertrekken. In West- en Centraal-Afrika zijn tijdens onze winter nog steeds wespen en bijen actief, een tafeltje-dekje voor onze wespendifen. Ook de andere zomergasten (vogels die bij ons alleen in de zomer voorkomen) eten 's winters vooral insecten en zijn daarom in Afrika op de goede plek. Grauwe kiekendifen vliegen bijvoorbeeld naar de Sahel, de schaars begroeide rand aan de zuidkant van de Sahara, waar ze zich tegoed doen aan sprinkhanen. Boomvalken gaan nog veel verder, helemaal naar zuidelijk Afrika, waar ze regenfronten volgen en vliegende termieten eten.

Een winterverblijf in Afrika is niet zonder risico's. Allereerst is de vliegreis er naar toe lang en gevaarlijk. In de landen rond de Middellandse Zee worden veel roofvogels doodgeschoten, elk jaar vele tienduizenden. Bovendien biedt Afrika niet altijd voldoende eten. In droge jaren zijn er weinig insecten. De sterfte onder vogels, ook roofvogels, kan dan enorm zijn.

Deeltrekkers

Deze vogels heten zo omdat een deel wegtrekt in de herfst, de rest blijft achter. De volwassen vogels blijven in hun territorium, terwijl de jonge vogels uitzwermen of wegtrekken. Denk aan buizerd, sperwer en torenvalk. Allemaal soorten die van muizen en kleine vogels leven. Die zijn er ook volop in de winter, dus er is geen noodzaak allemaal naar betere oorden te vertrekken. De volwassen vogels proberen in de buurt van hun nest te blijven. Vaak een moeizaam veroverd plekje, dat jaarrond moet worden verdedigd. Alleen bij streng winterweer zullen deze vogels opschuiven naar plekken waar nog eten is te vinden. Soms te laat: te lang gewacht met vertrekken en te verzwakt.

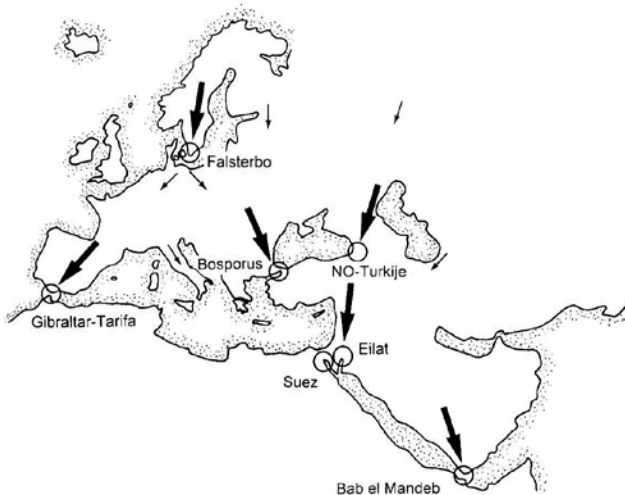
Standvogels

De naam zegt het al: deze vogels blijven het hele jaar en hun hele leven op dezelfde plek. Het duidelijkste voorbeeld in ons land is de havik. Die kan zich 15 jaar lang bewegen in een gebied van tien vierkante kilometers. De jongen zwerven na het uitvliegen in de omgeving uit en vestigen zich op 10-25 km van de geboorteplaats. Dat noem je geen trek, maar zwerven. Hetzelfde zie je bij veel buizerds. Naast mijn huis heeft een vrouwtje 12 jaar lang dezelfde vierkante kilometer bewoond. Dat kan alleen als het een voedselrijk gebied is. De kennis van een standvogel van zijn leefgebied is enorm. Onder alle omstandigheden - zware regenval, storm, vorst en sneeuw - weten ze hier voedsel te vinden.

Middellandse Zee oversteken

De Middellandse Zee is al even genoemd. Het is een hindernis van jewelste. Niet alleen lopen er veel mensen met een geweer rond, die schieten op alles wat beweegt, zelfs vlinders. Het is óók een enorme waterplas. Roofvogels op trek vliegen niet graag over water. Dat kost namelijk veel energie. In plaats daarvan gebruik ze warme, opstijgende lucht om zonder één vleugelslag hoogte te winnen, en vervolgens af te glijden in de gewenste richting. Al glijdend verliezen ze hoogte, en is een nieuwe thermiekbel nodig om het trucje te herhalen (zie volgende bladzijde). Op die manier kunnen roofvogels 300 km per dag afleggen zonder actief te hoeven vliegen. Als dat geen energiebesparing is! Maar... boven open water ontbreekt thermiek. Hoe dan de Middellandse Zee over te steken?

Roofvogels doen dat door de kortste oversteek uit te kiezen of water te mijden. Die plekken kennen ze uit ervaring, of ze komen er vanzelf terecht door de kust te volgen. Rond de Middellandse Zee zijn twee van zulke plaatsen te vinden: Gibraltar in Zuid-Spanje (oversteek naar Marokko 'maar' 21 km) en langs de oostzijde via Turkije, Syrië, Libanon en Israël. Deze plekken zijn wereldberoemd. In de trektijd zie je daar een eindeloze stroom roofvogels passeren. Allemaal broedvogels uit Europa en Rusland, op weg naar Afrika. Op hoogtijdagen zelfs wel meer dan 10.000. Een indrukwekkend gezicht.



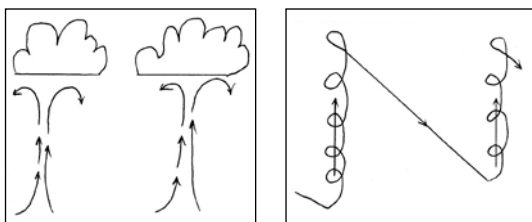
De plekken waar roofvogels gestuwde trek laten zien, zijn geliefd bij vogelaars, die daar in hun vakantie naar toe gaan om te kijken, te tellen, oh en ah te roepen en te genieten van het schouwspel. Andere punten waar de trek geconcentreerd langskomt, zijn gelegen in de Kaukasus (in Georgië en NO-Turkije), met meer

dan 800.000 roofvogels per najaar, bij Suez in Egypte (meer dan 100.000 arenden) en tussen Jemen en Djibouti (Bab el Mandeb) in de Hoorn van Afrika. Ook in Azië en Amerika zijn zulke punten bekend.

Wat is thermiek?

Als de zon 's ochtends aan kracht wint, wordt de grond opgewarmd. In een bos gebeurt dat het eerst op een open plek. Een heideveld bijvoorbeeld. Op zo'n plek stijgt de warme lucht omhoog in een kolom die warmer is dan de omgeving. Een thermiekbel is geboren. Naarmate de bel warmer wordt, en de omgeving minder warm blijft, wordt de kolom steeds hoger. Soms reikt de thermiekbel hoger dan 5 kilometer, en heeft deze een breedte van 300-500 meter. Op grote hoogte koelt de lucht echter af, en verliest de thermiekbel aan kracht om uiteindelijk geheel op te lossen. De meeste thermiek ontstaat tussen 10 uur 's ochtends en 2 uur 's middags. Het is dus niet zo gek dat je juist in die periode de meeste zwevende roofvogels ziet.

De wind drijft de thermiekbel weg. Maar omdat er telkens nieuwe bellen ontstaan, krijg je op den duur een straat van thermiekbellen. Roofvogels op trek zijn meesters in het gebruik van deze straten. Ze zweven van bel naar bel, en als ze teveel hoogte hebben verloren, schroeven ze op de krachtige opwaartse luchtstroming van de volgende thermiekbel moeiteloos opnieuw naar grote hoogte. Geen enkele vleugelslag nodig.



De vorming van thermiekbellen (link: stijgende lucht en stapelwolken) en gebruik ervan door een roofvogel (rechts).

Hoe kun je zien dat er veel thermiek is? Dat is niet zo moeilijk. Op heldere dagen zie je soms enorme stapelwolken langsdrijven (zie foto op pagina 11). Spierwitte wolken met reusachtige bloemkoolkoppen scherp afstekend tegen een blauwe lucht. Kijk maar eens met de kijker naar de toppen van zulke wolken. Het lijkt wel alsof ze borrelen, zoveel beweging valt daar te ontdekken. Hoe hoger de wolken, hoe meer thermiek. Dat zijn de dagen om buiten te zijn en de hemel af te speuren naar stippen... Roofvogels! En let maar eens op: soms verdwijnen roofvogels al schroevend in de buik van de stapelwolk.